

THALY KÁLMÁN ÉS „KURUC” VERSEI

BORI IMRE

A szecessziós ízlés jelentkezésének vizsgálatakor is az 1860-as évek sajátos irodalomtörténeti periódusánál kell megállapodnunk, amelynek létét Arany János, Madách Imre, Jókai Mór művészetének vizsgálata során már leírtuk és bizonyítottuk. Most Thaly Kálmán munkásságának az elemzésekor ismerünk erre a korszakra: akkor, amikor az archaizálás manierjének feltűnését látjuk a népnemzeti költői gyakorlaton belül, de nem függetlenül Arany János ugyancsak archaizáló jegyeket is hordozó nagy költeményétől, a *Buda halálától*. Az irodalomtörténeti vizsgálat Lisznyai Kálmán *Új palóc dalok* című 1858-as verseskönyvére hivatkozik, mert a „palóc” költő egy egész versciklust költött Balassi Bálint modorában (Balassi Bálint börtöndalai török fogságban) és adott ott közre. A „tárgyas szenvedély s az archaizáló divat” az irodalomtörténet szerint tulajdonképpen akkor kezdődik az új magyar költészetben, és e korai felbukkanása után mind erőteljesebben lesz jelen, és mind nagyobb jelentőségű esztétikai fontosságra is szert tesz. Thaly Kálmán esetében a „Bach-korszak historizmusát, a gyakori történeti szimbolikát” emlegetik, és egy „ódon, régies illúziót” is az ekkor még anakronisztikusnak tetsző témában.

Thaly Kálmánnak természetesen eredeti költői műveiről van szó, amelyeket 1857 és 1861 között jelentetett meg, így a *Ne bántsd a magyart!* (1857), a *Zengő liget* (1859), a *Kárpáti kürt* (1860), a *Székelly kürt* (1861) és a *Szabadság hajnala* (1861) című kötetekben. Egy költői alkat és egy kordivat találkozott itt össze, és mindez Thaly Kálmánt mintegy arra predesztinálta, hogy a hiányzó kuruc költészetet megteremtse egészen abban a szellemben, amelyben Arany János a naiv eposzt kutatta és akarta megtalálni, és a *Buda halálában* vélte meglegelni. Komlós Aladár idézi Szász Károlynak azt az 1860-as véleményét Thaly Kálmán költői gyakorlatáról, amely az archaizálásban az imitációhoz való vonzódását

éri: „Néha ódon hangokat sok szerencsével elevenített föl . . . Egy megható dalt, egy művészileg kezelt s még új balladaformát lát vagy hall, s anélkül, hogy egyenesen plagizátorrá válnék, annak oly erős és közvetlen befolyást enged maga fölött, hogy reminiscenciáiból maga is olyasmit teremt, ami ha különösképpen új is, de lényegileg nem új.” Az ún. eredeti versek e korszaka után következik Thaly Kálmán anonim korszaka, amikor eredeti költeményeit a kuruc kornak ajándékozta, és oly sikeres mimikrirel, hogy valódi eredetére és jellegére majd csak az 1910-es években ismer rá a jó szemű kritikus, Riedl Frigyes és Tolnai Vilmos. Nem véletlenül éppen az 1910-es évek első felében következik el Thaly Kálmán „leleplezése” – akkoriban tetőz az az ízlés, amelynek Thaly Kálmán (nyilván ösztönösen még) meghonosítója volt a magyar költészetben. Az ízlés-peccsétet Ady Endre kuruc versei jelentik, amelyeknek első darabja 1909 januárjában született *A harcunkat megharcoltuk* címmel, és ezt követte a *Kuruc Adám testvérem* (1909 februárja), az *Esze Tamás komája* (1909 júniusa), a *Bűjdöső kuruc rigmusa* (1909 szeptembere) című költeménye.

Ezeket a maga költötte és az archaizmus patinájával bevont kuruc verseket Thaly Kálmán zömmel az *Adalékok a Thököly- és Rákóczi-kor irodalomtörténetéhez I–II.* című 1872-es kiadványában publikálta egyetlen kivételével (Rákóczi búcsúja), amelyet az *Irodalom- és műveltség-történeti tanulmányok a Rákóczi-korból* című könyvében adta ki 1885-ben. Riedl Frigyes nyomán nem nehéz immár szemügyre venni az alábbi tíz Thaly-verset: *Esztergom megvétele* (1706); *Ocskai Lászlóról való ének* (1710); *Rákóczi búcsúja*; *Bezerédy nótája* (1707); *Nagy Bercsényi Miklós* (1708); *Balogh Ádám nótája* (1709), *A kölesdi harcrul* (1708); *Német sas ver fészket* (1709); *Újváriak dicsérete* (1710); *Dunántúli bűjdöső kurucok éneke* (1710–1711). Riedl Frigyes, aki e versek szerzőjét Thaly Kálmánban jelölte meg, ezt írta: „E tíz balladás költeményről, és csakis ezekről gondolom, hogy egészükben vagy lényeges alkotórészükben Thaly Kálmán szerzeményei. E tíz költeményt kuruc balladának nevezem, ámbár szorosan véve nem mind ballada, de mindannyi balladaszerű. Azok a balladák, melyeket Thaly más gyűjtőknek már régebben kinyomtatott gyűjteményéből, újból lenyomatott (pl. *Kerekes Izsák*) természetesen nem tartoznak vizsgálódásaim körébe.”

Gazdag irodalma van immár a kuruc költészet eredetisége kérdésének, amelyben a központi fejezetet kétségtelenül a fentebb említett tíz vers hitelességének a kérdése foglalja el, miközben mindmáig elmaradt – most már – Thaly Kálmán költeményeinek, az archaizálás e remekműveinek az elemzése, még inkább beiktatásuk a XIX. század második fele stilizáló lírai költészetének a vonulatába. Fény derült ez alatt az idő alatt, hogy Riedl Frigyesék előtt járt a kritikai szemlélet, ilyen módon a gyanú árnyéka korábban is rávetítődött a Thaly Kálmán publikálta versek hitelességére, de magyarázatok is születtek

arra, miért nem reagálta le a XIX. század második felének kritikája erőteljesen Thaly Kálmán kegyes csalását a pozitivizmus szellemében. Tompa József például arra figyelmeztet, hogy az „akkori folklór-kiadványokban sem volt ritka a kissé retusált, művésziesített szöveg, s általában nem ragaszkodtak a feltétlenül hű följegyzésekhez a »legszebb« szövegváltozat »helyreállítása« helyett”. Az irodalomtörténeti álláspont ugyanakkor az, amit Varga Imre ír: „Ezeket a verseket nem fogadhatjuk el kuruc kori emlékeknek, nem tárgyalhatjuk őket a Thököly- vagy Rákóczi-kori költemények között. A XIX. századi népköltészeti lejegyzések jó része magán hordja a gyűjtő simító kezének, megszépítésének a nyomát, hiteles szövegnek már csak azért sem tekinthetők. S szájhagyományból leírt, a folklorizálódás különböző fokozatát mutató emlékek – az eredeti szöveg híján is – lehetnek esetleg kuruc korban keletkezett versek utóéletének bizonyítékai, de lehetnek XIX. században írt rimes törtérikák, ponyvanyomtatványok vagy más sajtótermékek révén a néphez eljutott írásos szövegek maradványai. Még Thaly hamisítása is elkerült a néphez. Kálmány Lajos 1916 nyarán gyűjtötte az *Egy bújdosó szegénylegény* kezdetű éneket, 13 strófájából Thaly szerzeményével 8 versszak közös. Az *Esztergom megvételiről* szóló balladából keletkezett 3 strófás népi változatot 1933-ban jegyezték le.”

Thaly Kálmán után és Thaly Kálmán nyomán a Magyar Remekírók nagy sorozatában Erdélyi Pál adta közre a kuruc kori verseket *Kuruc költészet* címmel 1903-ban, Loósz István pedig 1904-ben *Szemelvények a kuruc világ költészetéből* címen adott ki egy magyarázatos antológiát a középiskolás diákok számára. Mind Erdélyi Pál, mind Loósz István természetesen abban a hitben élt, hogy a legszebbnek tudott kuruc dalok valóban kuruc dalok, nem pedig Thaly Kálmán eredeti költeményei, pedig akkor már ott voltak Endrődi Sándor „kuruc” versei is!

Hogy nem kuruc kori versek, hanem Thaly Kálmán műkölteménye a cím szerint jelzett tíz, Riedl Frigyes és Tolnai Vilmos mutatott rá. Riedlben a kételyt nem a költemények szépsége, hanem hitelessége támasztotta. Az első, amire fel kellett figyelnie, a versek modernsége. Írta és kérdezte: „E méltán híres kuruc költői termékek modernsége irodalomtörténeti és lélektani szempontból egyaránt érdekes. Mért kell moderneknek tartanunk, és ha azok, hogyan készültek ez óballadák? Honnan való ódon színezetük? Minek tulajdonítható, hogy egyhangúlag elfogadtuk és valódi meggyőződésből magasztaltuk? Minő lelki processzus folyt le a valódi szerzőben, midőn legkiválóbb költői termékeit letagadta és másoknak tulajdonította?” Azután arról beszél a feltett kérdésekre adott válaszként, hogy a kérdéses költemények „nem valódi népballadák, hanem olyan költő művei, aki olvasta Petőfit és Aranyt”, mert a „népköltészet bennök Arany költészetének segédeszközeivel van utánozva”,

azaz: „szerzőjük minden ügyes archaizálása mellett is mégis már élt a modern nagy költőink vívmányaival; kompozíciójában, a népies kifejezések megvalogatásában, egyáltalán a költői hatás eszközeinek átgondolt alkalmazásában már nem naiv népies”. Riedl Frigyes magyarázatában a modern stilizáló-archaizáló, lényegét tekintve az objektív líra körébe sorolható költészet ismérveit sorakoztatja fel: a modernséget, az ódonnak és az archaikus jegyeknek, valamint a népiesnek „kiszámított műgondját” tartva legfőbb jellemzőnek, de e műgond jellemzésekként azt is mondja, hogy a költő úgy helyezi el ezeket a részleteket, mint ahogyan a „jeles festőművész a fényt és az árnyékot” helyezi el. Király György 1921-ben mintegy megerősíti Riedl Frigyes ilyen természetű felfogását akkor, amikor hozzászólt a „kuruc dalpörhöz”: „Ami elsősorban feltűnő bennök: egyrészt a kiszámított műgond, a verselés technikai fejlettsége, másrészt a tudatosnak látszó archaizálás.”

Riedl Frigyesben, majd pedig Király Györgyben merült fel a kérdés: voltak-e Thalynak olyan tulajdonságai, amelyek erre a költői tetre képesítették? Riedl a lelki rugókat vizsgálta, és azokat a nyomokat, amelyeket Thaly eredeti költészete rejtegetett, Király György pedig Thaly vállalkozásának eszmei vonatkozásait vette szemügyre. Ha Riedl nem is mondja, kitetszik tanulmányából, hogy valójában nem hamisításról van szó, ha pedig arról, akkor annak egy egészen sajátos formájáról, amely irodalmat gyarapító szándékot tételez fel a tudatos stilizálás munkájában. Király György ezt teszi magyarázata középpontjába is egy lassú tudatosodás, tudatosság-érés folyamataként. Emlékeztet Thalynak az 1864-ben *Régi magyar vitézi énekek és elegyes dalok* című kötete előszavára, amelyben arról beszél, hogy látja, hogy a régi magyar irodalom „vitézi és történeti énekekben más nemzetekéhez mérve fölötte szegény”, éppen ezért időszerű kérdezni: „e töredékeket éppen nem lehetne-e kiegészíteni”, mert a „homályos töredékek kiegészítése eklatánsabb nyeresége” lenne a magyar irodalom történetének. Király György e gondolatot kommentálva írta: „Helyezzük be őt ezzel a gondolatával és gondjával a kor engedékenyebb tudományos fölfogásába, vegyük hozzá nyelvi és tudományos készültségét, mely őt erre a munkára följogosíthatta, tudományos meggyőződése erejét, mely szinte azt szuggerálhatta, hogy művét eredeti formájához híven, valóban sikerült rekonstruálnia.” Úgy dolgozott Thaly, mint Cuvier, aki „egy fosszilis csonttöredékből az őskori állat egész alakját vissza tudta idézni”. Innen – érvelt Király György – a töredéket kiegészítő munkától a teljes és vadonatúj ballada költéséig már csak egy lépés választotta el, és ezt az egy lépést Thaly Kálmán megtette. Az indokok között természetesen vannak tisztán eszmeiek is, és a magyar költészet alakulástörténetét érintők. Thaly ugyanis azt hirdeti, hogy a felvilágosodás korában a nemzeti költészet kontinuitása megszakadt, a „magyar nemzeti rythmus tökéletesen elhanyagoltott”, s ezért Vörösmarty

Mihálynak, majd pedig Petőfi Sándornak és Arany Jánosnak kellett új utat kezdeni. „És ez az út tulajdonképpen nem új, mert csak a Rákóczi-forradalom után elhanyagolt nemzeti szellem által félbenhagyottnak folytatása; de mivel ez éppen azért a helyes, az igazi út.” Majd így folytatja Thaly: „Ha költészetünket tovább is ezen újra megkezdett nemzeti helyes irányban akarjuk fejteni, feladatunk a fonalat ott venni fel, hol azt a szathmári béke 1711-ben kettévágta s elejtette.” A feladat lehet-e más, mint ebből következőn az alábbi: „Lessük el, és jegyezzük fel a még élő daltöredékeket, s a már nem élők, s a régiebbek után kutassunk szorgalmasan, poros, penészes irományok között, levéltárainkban. Mert bár igen sok elveszett: de még sok létezhet ismeretlenül is – mentsük meg hát legalább ezeket! Ha majd mindezen megbecsülhetetlen ereklyék napfényre kerülnek: virágozhatnak csak teljes pompájában nemzeti költészetünk, s fejlődhetnek tökélyre a magyar rythmus. Ha valahol, úgy a költészetben bizonyára legszigorúbban áll a »forma dat esse rei« elv; már pedig a formát, és több tekintetben a szellemet illetőleg is a régi daloknak kell kiindulási tekintetben a szellemet illetőleg is a régi daloknak kell kiindulási pontul szolgálniok.” Egyértelmű tehát, hogy Thaly Kálmán szemléletében még az ideológiai szempont áll az irodalomtörténeti és költészeti szempont előtt, mint ahogy azoknál is, akik nyomába lépnek, az eszmei vonatkozások mindig nyomatékosan jelen lesznek.

E szemlélet formálódásában ott kell látnunk Arany Jánosnak *A magyar nemzeti versidomról* írott tanulmánya ama gondolatát, amely szerint a magyar vers a magyar zenétől elszakadt, hiszen „még nincs messze a kor, midőn legjobb költőink tiszta jambusai vagy trocheusai német zenére daloltattak; mert az idegen versidom idegen formát követelt a zeneszerzőtől”, így „voltak szépen szavalható dalaink, de ha melódiával akartuk őket párosítani, a dallam nem lőn magyar”. A költő feladata ebből következően ez: „E szakadást lírai költészetünk s zenénk ritmusa közt elenyésztetni, a kettőt ismét természetes összhangzatba hozni, feladata az ifjabb költői nemzedéknek.” Ez ugyanis Arany szerint a magyar lírai hivatása, amit még egyszer megfogalmaz: ismét összhangba hozni a verset a nemzeti zenével, hogy a költészet „idomban s tartalmilag, testestül, lelkeüstül magyar” legyen.

Riedl Frigyes természetesen irodalomtörténeti magyarázatot is talál, amikor Thaly Kálmán eredeti költeményeiből kiindulva fedezi fel, hogy az 1860-as évekbeli irodalmi közvélemény is mintegy az archaizálásra-hamisítésre ösztönözte és predesztinálta. Említi például, hogy Thaly 1862-ben írta a *Thököly bújdosó híve 1697* című „szép költeményét”, természetesen „ódon modorban”, és adta azt ki a maga neve alatt. Ez a vers Eötvös József tetszését nyerte meg, és a neves férfiú a huszonhárom éves Thaly Kálmánt a *Pesti Napló* szerkesztőségében keresi fel, és „e műforma továbbmívelésére buzdította”. Nem csoda

tehát, hogy Thaly rákapott az ilyen modorú költészetre, és egy évvel később, 1863-ban megírja a *Thököly bújdosói 1697. Éneki egy hegedős II. Rákóczi Ferenc táborában* című versét, amit Arany János a *Koszorúban* akart közölni, de a cenzúra nem engedélyezte! Riedl hivatkozik Thalyra ugyancsak 1863-ban írt *Petrőczy István Bújdosó Éneke 1699. – Régies Balassa versszakokban* című költeményére, amelyben a szerepjátszás már egyértelmű, miként idézett három sora bizonyítja:

*Jó Petrőczy István,
Magát siratozván
Szörzé Törökországban.*

Riedl Frigyes tapasztalata szerint Thaly költészetében ott vannak már a nagy vállalkozásához szükséges elemek: népballadákat utánoz, kultuszt űz a Rákóczi korának világából, és már szerepjátszó költőként, „költői álarcban, történeti személy nevében” beszél, és ír „érzelemnyilatkozatot”. A filológus elemzőkedve később mindezekhez még néhány személyes, Thaly Kálmánnal kapcsolatos érvet is felhoz. Említi például, hogy a valódi kuruc versek közé elegyített tíz Thaly-vers mindegyike az 1706 és 1711 közötti eseményekhez kapcsolódik, és valamennyit a költő 1865 és 1872 között írta, azokban az években, amikor a kuruc kor történetére vonatkozó adatokat gyűjti, megosztva a munkát Szalay Lászlóval, aki az 1706 előtti eseményeket dolgozta fel. Azt is értékelni lehet, hogy ezek a versek zömmel dunántúli eseményekhez kapcsolódnak, tehát Thaly szülőföldjén játszódnak, hősei pedig mind kimagasló középnemesek, így Bezerédy Imre, Ocskay László, Bottyán János, Béri Balogh Ádám, Sándor Ferenc és Sándor László.

A továbbiakban nyilván már nem az az érdekes, ahogyan Tolnai Vilmos az *Egyetemes Philológiai Közlönyben* és Riedl Frigyes az *Irodalomtörténet* lapjain kiemelve a kuruc versek köréből a jelzett tíz költeményt Thaly Kálmán tulajdonává teszi, hanem az, hogy ezek az immár Thaly Kálmánnak tudott versek hogyan válnak az archaizáló-szerepjátszó magyar líra szerves részévé. A bökkenő azonban az, hogy az irodalomtörténészek szerint ezek a versek megfakultak. „Az álkuruc balladák hiteles és meggyőző hatása csak addig tart, amíg érzelmi, légköri terminológiai közösségben élnek a hiteles kuruc versekkel. Mihelyt kiemeljük őket belőle – s ezt tették Riedl és Tolnai tanulmányai – azonnal észrevesszük a mögöttük meghúzódó régieskedő szándékot, hirtelen vége minden illúzióknak, s Thaly újra azzá az átlagos költővé válik, amilyennek »eredeti« verseiből ismerjük” (Turóczi-Trostler József). Kérdezhetjük azonban, oszthatjuk-e Turóczi-Trostler véleményét az eredeti Thaly-versek értékéről? Komlós Aladár, aki a kor költészetének áttekintésére vállalkozott, jobb

véleménnyel van a tíz vitatott Thaly-versről. Ő azt tartja, hogy jobbak-szebbek, mint mintái voltak, s szebbek, mint a többi eredeti Thaly-versek. „Nem volt nagy költő – állítja –, de van – a leleplezettek beleszámítva – vagy húsz verse, mely a népnemzeti iskola java természetéhez számítható, s amelyek alapján a kor jobb költői közé kell sorolnunk őt.” Az elmúlt évtizedekben ugyanis az ítélet enyhülte következett be. Horváth János a *Magyar versek* könyvében 1937-ben három verssel szerepelteti Thalyt, és a három közül csak egy az álkuruc vers (*Sebes víz a Garam*). A *Hét évszázad magyar versei* című nagy antológiában (1966) négy verse van Thalynak, és mind a négy álkuruc vers immár (*Esztergom megvételéről; A kölesdi harcról; Ocskai Lászlóról való ének; Bújdosó Rákóczi*).

Ma három funkciójukat differenciálhatjuk ezeknek a Thaly-verseknek: célja volt Thalynak, a történetírónak velük, amiről Várkonyi Ágnes beszél, nevezetesen, hogy a daloknak bizonyító szerepet szánt költőjük, velük történelmi eseményt hitelesített, mint az Ocskay-ballada esetében; az irodalompolitikusa a versek segítségével a nemzeti líra megszakadtnak tudott fonalát akarta felvenni, de a maga korának is szolgálni akart velük. A *Régi magyar vitézi énekek és elegyes dalok* Tájékoztató című előszavában ugyanis van egy kitétel, amely Madách Imre felfogásával összhangban állítja a XIX. század második feléről: „A polgárosodás ellensége a költészetnek; az emberek kedélyét prózaivá teszi. A vasúti vonatok dübörgése, a gépek csörömpölése elől a regés várak tündérei rejthelyeikbe vonulnak.” Nos, ebben a polgáriusult korban, amelynek költő-ideálja Baudelaire, a *naivság* közvetlen, egyenes formájában valóban korszerűtlen, de visszaperelhetőnek tetszhetett szerepjátszó-archaizáló formájában, tehát nem alanyi költészetként, de objektív líraként, az önkifejezés sajátos, de Thaly Kálmánál torzult formájaként. Nem mellékes talán, hogy Jókai Mór úgynevezett kuruc-regényeiben már az új ízlés nyilatkozik meg, a *Rákóczy fia* címűben egyenesen szecessziós változatában. Igaz, Jókai a maga Ocskay-regényét (*Szeretve mind a vérpadig*) 1882-ben, *A lőcsei fehér asszonyt* 1884-ben a *Rákóczy fiát* pedig 1893-ban írta.

A Thaly-versek több típusát különböztetjük meg. A dalszerűséget például három vers őrzi a tíz közül: a *Balogh Ádám nótája*, a *Német sas vert fészket* és a *Kölesdi harcra* című. Loósz István, aki középiskolásoknak magyarázta a kuruc költészetet, a *Balogh Ádám nótájának* dalszerűségét hangsúlyozta: „Ami kevés elbeszélés van a költeményben, az is az alapérzelemből olvad fel. Előadását a népdalok drámai mozgalmassága és közvetlensége jellemzi.” Dicséri a 4. szakaszának gondolatritmusát, mi pedig általában is e szakasz sikerült voltát emelhetjük ki:

*Zsendelyes hí, eszterhás . . .
Ég a város, ég a ház,
Nem is egy ház, háromszáz –
Mert a kuruc ott tanyáz.*

A számokkal való játékot megismétli az ugyane típusba tartozó *A kölesdi harcrul* című vers zárószakaszában is. Ezt a verset Loósz a „kuruc költészet sikerültebb alkotásai” közé sorolja – a személyességnek ugyanolyan megfogalmazásával, mint a *Balogh Ádám nótája* címűben is:

*A kölesdi harcon, a kölesdi harcon,
Hej, én is ott voltam – elejének vágtam,
Elejének vágtam, közepét bontottam,
Mint kaszás a füvet, döntöttem, rontottam . . .*

A *Német sas vert fészket* címűben ez a személyesség-jel (kivételesen) nem az első szakaszban, hanem a két utolsóban lelhető fel:

*Meddig áll fejünk? Csak az Isten tudja,
Csak az Isten tudja, – senki nem mondhatja.*

E három vers közül kettő valóban sikerült formai megoldásokban gazdag és sikerült.

Más természetű és típusú az *Ocskai Lászlóról való ének* és az *Esztergom megvétele*. Epikus veretű mind a kettő, történeti eseményt mondanak el lírai átérzéssel, jellegzetesen epikus dalként. Mind a kettő páros rímű tizenkettősekben készült, s mind a kettőnek dicsérték ritmusát, rímelését. Ezek azok a versek, melyekben Thaly önmaga költői tehetsége fölé emelkedett. Ezekhez tartozhat még a *Bezerédi nótája* című is, amelynek négy soros versszakai a rímelésnek ugyanazokat a kvalitásait mutatják, mint a másik, már említett versek kétsorosai. Ellenben a nehezkesebb s még inkább elbeszélő jellegűek a kevésbé figyelemre méltóak. Ezek között a legjellemzőbb az *Újváriak dicsérete* című, amelyet Thaly Balassi Bálintnak a *Végek dicsérete* című költeményéről mintázott, mint ahogy más verseiben ott kísért a Balassi-strófa.

Tompa József vette számba Thaly antidatált kuruc verseiben az archaizáló módokat. Megállapította, hogy Thaly szívesen iktatott a szövegekbe archaikus szavakat, így amikor az *az* névelőt használja az *a* helyett, amikor elavult igealakokat alkalmaz, régies-népies személyragokat, kötőhangzókat ír a versekbe és a *sok* után is többes számot alkalmaz. Tért enged az *i*-zés, az *ő*-zés, *é*-zés provincializmust jelentő használatának, és az *ú*-*ü* magánhangzó-változatának (fölyhőbül). Felfedezhető a verseken Balassi Bálint, Gyöngyösi István, Mikes Kelemen, Tinódi Lantos Sebestyén szövegeinek hatása, de a XIX. század hazafias költészetének archaikus szavai és szólamai is (áldomást inni; magyarok istene; martalék; zordon). Vannak a hiteles kuruc versekből átvett szavak és

kifejezések a tíz Thaly-versben. Végezetül feltűnő a költemények alliteráció- és gondolatrítmus-kultusza.

Természetesen kérdés, ez és az ilyen archaizáló eljárás mennyire Thaly Kálmán költői sajátja, s mennyire és milyen mértékben a koré, amelyben költőnk élt és írt. Arany János bizonytalán példát mutatott mind a *Buda halála*, mind a *Toldi szerelme* című költeményével – a betétek bennük ugyanis az archaizálás remekművei. Ezek nyomában ott van Thaly Kálmán pár verse is. Kosztolányi Dezső 1935-ben azt írta róla, hogy „1913-ban egy új, nagy költőnket fedeztük föl, már a halála után, Thaly Kálmánt”.

A verseknek inkább kulcsínét dicsérhetjük, belbecsüket kevésbé. Sztereotípiák, közhelyek az „üzenetei”: dicsekvés, vitézkedés, hetvenkedés, páváskodás, gúnyolódás, ritkábban sírás – és ahol ezek egyénítve vannak, ott érvényük is általánosabb. Riedl Frigyes is e költemények stílusának „erejét és súlyát” dicséri, olyan minőségeket, amelyek Thaly Kálmán más költeményeiben nem, vagy alig lelhetők fel. Alliterációi pedig a költői tobzódást mutatják. László Zsigmond a rímről szóló munkájában a *Bezerédy nótája* első szakaszát idézi, melyben „valósággal rajznak az alliteráló konzonzánsok, ellepve a belső szóteret is, néhány mássalhangzó valóságos diktatúráját teremtve meg”:

*Sárvár alatt sűrű berek a Csere,
Leskelődő labancokkal van tele,
Sűrű berek, még sincs annyi levele.
Mint amennyi lompos labanc bújt bele.*

Az alliterációk ilyen mérvű túlhajtása egészen dekadens változata a verszenének. Különbön a zenci elv látszik uralkodni ezekben a versekben – a szép hangzás (benne az archaikusnak gondolt) kívánalmának látszik engedelmessékedni. Ebben azonban nem Arany János nyomain járt, aki éppen az alliteráció kapcsán óvott 1854-ben, mondván, hogy a „túlzást, mesterkéeltséget, itt is, mint bárhol, kerülni kell”!